

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ÇEVRE PROGRAMI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Araş. Gör. Ali Kerem KAYHAN*

Özet

1972 tarihli Stockholm Bildirisini müteakip kurulan Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP), kurulduğu tarihten itibaren Birleşmiş Milletler (BM) yapısı içerisinde çevre faaliyetlerinde önemli rol oynamıştır. Çevre yönetimi, ozon tabakasının incelenmesi, iklim değişikliği, denizlere ilişkin bölgesel programlar gibi birçok alanda Devletlerin işbirliğini sağlamaya çalışmış, kalkınmakta olan Devletlerin çevre faaliyetlerine katkıda bulunmuştur. Günümüzde, küresel çevre sorunların artması ve çevreye ilişkin uluslararası çok farklı düzenlemelerin meydana getirilmesi ile bir program olarak etkinliği tartışmalara konu olmuştur. Programın BM içerisinde zayıf bulunması ve mali açıdan kısıtlı imkânlarla yönetilmesi uluslararası toplumda eleştirilere konu olmuş ve yerine yeni bir uluslararası örgüt kurulması veya güçlendirilerek yenilenmesi hususunda çeşitli fikirler ortaya atılmıştır. Benzeri görüşler BM Genel Kurulunda da dile getirilmiş ve yakın geçmişte evrensel üyelik sistemine geçilmesi ve BM genel bütçesinde payının artırılması gibi çeşitli adımlar atılmıştır. Elbette bu adımların yeterliliği de ayrıca tartışmaya açıktır.

Anahtar Kelimeler: Birleşmiş Milletler Çevre Programı, BMÇP, Uluslararası Çevre Örgütleri, Uluslararası Çevre Hukuku, Rio+20 Zirvesi, Birleşmiş Milletler Genel Kurul Kararı 67/213.

A REVIEW OF UNITED NATIONS ENVIRONMENT PROGRAM

Abstract

Since its implementation after the Stockholm Declaration in 1972, the United Nations Environment Program (UNEP), has played a significant role in environmental activities in the United Nations (UN) System. UNEP has sought the coordination of states in areas such as environmental governance, depletion of the ozone layer, climate change and the regional seas; it has also assisted the developing states in environmental activities. Nowadays, a world with increasing global environmental problems and variety of

* Yalova Üniversitesi Hukuk Fakültesi Milletlerarası Hukuk Anabilim Dalı, Yalova, Türkiye, alikerem.kayhan@yalova.edu.tr

arrangements presents the question whether UNEP is sufficient as a UN Program. UNEP has been criticized by the international community for being a weak program in the UN system with limited sources. Strengthening the UNEP or establishing a new environmental organization are some of the ideas put forward. UNEP has been a topic of discussion in the United Nations General Assembly for some time, and recently a number of decisions were taken to increase the general budget and to enable universal membership. There is yet another debate about whether those actions will be sufficient or not.

Keywords: *United Nations Environment Program, UNEP, International Environmental Organizations, International Environmental Law, Rio+20 Summit, United Nations General Assembly Resolution 67/213.*

Giriş

Çevre sorunları, günümüzde uluslararası hukukun önemli meselelerinden biri haline gelmiştir. Sorunlar sıklıkla sınıraşan niteliktedir ve birden çok Devleti ilgilendirmektedir. İklim değişikliği, ozon tabakasının incilmesi gibi küresel sorunlar tüm insanlığı etkilemekte olup, ancak uluslararası işbirliği ve katılım ile çözülebilir. Bu ve benzeri çevre sorunları karşısında uluslararası düzenlemelere gidilmesi oldukça yenidir. Küresel çevre sorunlarının ortaya çıkması ile hukuki düzenlemelere ihtiyaç duyulmuş, 1970’li yıllarda başlayan çalışmalar çok hızlı bir seyir izlemiş ve çeşitli çevre sorunlarına ilişkin çok taraflı andlaşmalar akdetme yoluna gidilmiştir.

Küresel çevre sorunlarına uluslararası alanda dikkatlerin çekilmesi ilk kez 1972 tarihinde Stockholm’de “İnsan Çevresine Dair Konferans” ile olmuş ve Stockholm Bildirisi¹ adı altında çevreye ilişkin ilk uluslararası bildiri yayınlanmıştır. Bildiriyi müteakiben Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulu’nun 2997 (XXVII) sayılı kararı ile çalışmamızın konusunu teşkil eden “Birleşmiş Milletler Çevre Programı”² (UNEP) oluşturularak çevre sorunlarına ilişkin yardımcı olacak bir Birleşmiş Milletler (BM) organı kurulmuştur. UNEP, kuruluşundan itibaren çevreye ilişkin çok önemli faaliyetlerde bulunmuş ve uluslararası çevre hukuku düzenlemelerinin merkezinde yer almıştır.

¹ A/Conf.48/14/Rev. 1: *Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment*, Haziran 1972.

² *United Nations Environment Program*. Yazar, çalışmada kısaltma olarak BMÇH’ye tercihen yaygın olarak kullanılan uluslararası kısaltması UNEP’i tercih etmiştir.

Çalışmamızda, UNEP'in kuruluşundan itibaren çevre sorunlarında ne kadar etkili bir araç olduğu ve bir BM yardımcı organı olarak nasıl hareket ettiği incelenerek, 1972 yılında oluşturulan yapısının günümüz için yeterli olup olmadığı tartışılacaktır. Çalışmanın ilk bölümünde, UNEP'in kuruluşu ve kurum yapısı ile ilgili bilgiler verilecek, ikinci bölümde UNEP'in faaliyetleri ve bu faaliyetlerindeki rolünden kısaca bahsedilecek, üçüncü bölümde ise UNEP'in günümüzde etkinliği tartışılarak, yardımcı organdan bir uluslararası örgüt halini alıp alamayacağına dair tartışmalar incelenecek ve bir sonuca varılmaya çalışılacaktır.

I. Kuruluşu ve Yapısı

A. Genel Olarak

Canlı yaşam kaynaklarına ilişkin uluslararası anlaşmaların ilk örneklerinin, 1800'lü yıllarda, çeşitli balıkçılık faaliyetlerinin düzenlenmesi ve bitki türlerinin korunması amacıyla yapıldığı görülür.³ Ancak, kapsamlı olarak çevre sorunlarının uluslararası boyutuna ilk kez dikkat çekilmesi; 1960'lı yılların sonunda İsveçli bilim adamlarının ülkelerinde yaşanan asit yağmurları, Baltık Denizi kirliliği gibi sorunları gündeme getirmeleri ve bu sorunların ancak bir uluslararası işbirliği ile giderilebileceği tezlerine dayanır. Bu düşünce ile oluşan yapı, 1972 yılında Stockholm Konferansı'nda Devletlerin aktif katılımı ile geniş çaplı bir yapıya kavuşmuştur.⁴ Bu Konferans öncesinde uluslararası çevre hukukunun gelişimine ya çok az önem verilmiş ya da hiç önem verilmemiştir.⁵ Bu döneme kadar çevrenin korunmasına ilişkin ilk uygulamaların kısıtlı olarak doğal hayatın ve nehirlerin korunması amacına yönelik olduğu görülür. Bu tarihten itibaren ise, farklı çevre sorunlarına ilişkin birçok bölgesel ve evrensel andlaşma yapılması ile, BM içerisinde işbirliğine yönelik bir yapı oluşturma yoluna gidilmiştir.⁶ Stockholm Bildirisi

³ Alexander KISS & Dinah SHELTON, *Guide to International Environmental Law*, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden-Netherlands, 2007, s. 32.

⁴ Penny WAKEFIELD, *Is UNEP still a good investment?*, Environment: Science and Policy for Sustainable Development, Vol. 24, No 14, May 1982, s. 37.

⁵ T. C. BACON, *The Role of The United Nations Environment Program (UNEP) in the Development of International Environmental Law*, The Canadian Yearbook of International Law, 1974, s. 155.

⁶ Philippe SANDS, *Principles of International Environmental Law*, Cambridge University Press, United States, 2003, s. 26.

uluslararası çevre hukukunun hızlı bir biçimde gelişmesini sağladığı gibi, UNEP'in de kurulmasına ön ayak olmuştur.⁷

UNEP, Stockholm Bildirisi'ni müteakip 1972 yılında, BM Genel Kurulu Kararı⁸ ile kurulmuştur. Stockholm Konferansı'nın en önemli başarılarından biri UNEP'in kurulması olarak değerlendirilmektedir.⁹ UNEP, sadece çevreye ilişkin olarak oluşturulan ilk uluslararası kurumdur.¹⁰ UNEP'in 1972 yılında belirlenen yapısı “Çevreyle ilgili olarak uluslararası işbirliğini arttırarak, çevre politikalarına ilişkin gerekli tavsiyelerde bulunmak ve BM içerisinde çevreyle ilgili konularda işbirliğini sağlayarak rehberlikte bulunmak” olarak belirlenmiştir.¹¹

UNEP, çevrenin korunmasına ilişkin uluslararası işbirliğini sağlayacak bir kurum olarak, BM'ye bağlı bir program olarak oluşturulmuştur.¹² UNEP, uluslararası hukuk kişiliğine sahip değildir.¹³ Kurulurken klasik anlamda bir uluslararası örgüt olarak düşünülmüştür. UNEP'in amaçları gerçekleştirmede kendi başına değil de katalizör görevini sağlayacak bir kurum olarak hareket etmesi amaçlanmıştır.¹⁴

Kurulduğu zaman UNEP, 58 Devletin üyeliği bulunan Yönetim Konseyi ve küçük bir Sekreteryadan oluşan bir yapıya sahip olarak düzenlenmiştir. Yönetim Konseyi üyeleri, BM üyesi Devletlerin coğrafi dağılıma göre üçer yıl için seçilmekte, BM Güvenlik Konseyi üyesi Devletlerin temsilcileri ise daimi üyelerdi.¹⁵ Ancak 2013 tarihli BM Genel Kurul kararları ile UNEP'in Yö-

⁷ Jodie HIERLMEIER, *UNEP: Retrospect and Prospect - Options for Reforming the Global Environmental Governance Regime*, Georgetown International Environmental Law Review, Vol. 14, 2001-2002, s. 773.

⁸ BM Genel Kurulu Kararı, A/RES/2997 (XXVII) 15 Aralık 1972. Makalede yer alan tüm BM belgeleri için, bkz: (çevrimiçi), http://www.un.org/en/documents/_10.09.2013.

⁹ SANDS, s. 40.

¹⁰ Sean MURPHY, *Principles of International Law*, Thomson-West, United States, 2006. s. 377.

¹¹ UNEP Yönetim Konseyi Kararı, UNEP/GC/31.

¹² Philippe KOCH & Franz Xaver PERREZ, *International Environmental Governance: The Strive Towards a Comprehensive, Coherent, Effective and Efficient Environmental Regime*, Colorado Journal of International Environmental Law and Policy, Vol. 6, 2005. s. 8.

¹³ KISS & SHELTON, s. 50.

¹⁴ Patricia BIRNIE & Alan BOYLE & Catherine REDGWELL, *International Law and the Environment*, Third Edition, Oxford University Press, New York, 2009, s. 65.

¹⁵ WAKEFIELD, s. 8.

netim Konseyi tüm BM üyesi Devletleri kapsayacak şekilde genişletilmiş,¹⁶ Yönetim Konseyi'nin ismi ise BM Çevre Meclisi olarak değiştirilmiştir.¹⁷ Yönetim Konseyi ya da yeni ismi ile Çevre Meclisi, UNEP'in politikalarını belirleyen ana organdır. Evrensel üyelikle gerçekleşen ilk toplantı 22 Şubat 2013 tarihinde yapılmıştır.¹⁸

UNEP'in faaliyetlerinin başında bir İcra Direktörü bulunmaktadır, bu kişi BM Genel Sekreteri tarafından seçilip BM Genel Kurulunca onanmakta olup, günümüzde bu görevi Achim Steiner yürütmektedir.

UNEP ile ilgili olarak bahsetmemiz gereken bir diğer kurum da, Küresel Çevre Bakanları Forumu'dur. 1998 yılında BM Genel Kurulunca kurulan Forum, BM üyesi Devletlerin Çevre Bakanlarından oluşur ve yıllık toplantılar ile UNEP'in idari işlevinin nasıl daha etkin olabileceği üzerine görüş bildirir.¹⁹ KOCH vd., alınan bu karar ile, Devletlerin Çevre Bakanlarının UNEP faaliyetlerine dâhil olması sağlanarak UNEP'in çevre alanında BM'nin ana kurumu olduğunun teyit edildiğini ifade eder.²⁰

UNEP'in merkezi Nairobi, Kenya'dadır. Merkezin Nairobi'de olmasının nedeninin, BM içerisindeki organ ve kurumların merkezlerinin coğrafi olarak adil dağıtımın gözetilmesi olduğu Genel Kurul Kararında ifade edilmiştir.²¹ Bunun altında yatan neden olarak WAKEFIELD; UNEP'in asıl amacının kalkınmakta olan Devletlerin çevre konusunda ihtiyaçlarına cevap vermek olduğunu ve merkezin kalkınmakta olan bir Devlette konumlandırılmasının bu amaca yönelik olduğunu ifade etmiştir.²²

UNEP'in gelir kaynakları BM genel bütçesine ve Çevre Fonu adı altında Devletlerden gelen gönüllü yardımlara dayanır. BM genel bütçesinden 2010-2011 verilerine göre yıllık sadece 13,4 milyon dolar gibi bir rakam almış ve bu toplam bütçesinin %4'ünden azı olmuştur.²³ 2012-2013 yılında

¹⁶ A/RES/67/213, 4(b).

¹⁷ A/RES/67/784.

¹⁸ UNEP: *UNEP Strengthened and Upgraded to Implement The Future We Want (çevrimiçi)* <http://www.unep.org/newscentre/default.aspx?DocumentID=2704&ArticleID=9417>, 05.06.2013.

¹⁹ A/RES/53/242, 6.

²⁰ KOCH & PERREZ, s.11.

²¹ A/RES/3004 (XXVII).

²² WAKEFIELD, s. 7.

²³ *Financing of UNEP: Regular Budget*, bkz: (çevrimiçi)

bu gelir 14 milyon dolar iken 2014-2015 yılı için 47,6 milyon dolar olarak planlanmaktadır.²⁴ Bu büyük gelir artışının en büyük nedeni, 2012 yılında gerçekleşen Rio+20 toplantısı ve onun etkisi ile BM Genel Kurulunca genel bütçedeki payının arttırılmasıdır.²⁵ Bütçenin geri kalanı ve büyük çoğunluğu ise Çevre Fonu olarak kabul edilen gönüllü yardımlara dayanmakta ve asıl gelir kaynağı olmaktadır. UNEP 2010-2011 yılı bütçesinde toplam 228 milyon dolarlık bir yardım almıştır.²⁶ 2012-2013 yılı için ise bu yardımlar 191 milyon dolar olarak gerçekleşmiş, 2014-2015 yılı için ise 245 milyon olarak beklenmektedir.²⁷

B. Gelişimi

UNEP, Stockholm Bildirisi'nde belirlenen çevre eylem programının uygulanması maksadı ile kurulmuştur. Herhangi bir şekilde uluslararası hukukun gelişimine katkıda bulunma yetkisi ile donatılmamıştır. Ancak, Stockholm Bildirisi 21. ilkenin de belirttiği üzere, Devletlerin kirlilik ve diğer çevresel zararlara ilişkin tazmin sorumlulukları ile alakalı uluslararası hukukun geliştirilmesi hususunda, UNEP dolaylı olarak yetkili kılınmıştır.²⁸

1973 yılında UNEP Yönetim Konseyi şu hususları belirterek UNEP'in sorumluluklarını açıklamıştır:

- a) *“Çoğu çevre probleminin çözümü çevreye ilişkin gerekli hukukun oluşturulması ile alakadardır. Bu çerçevede bölgesel ihtiyaçlar ve yaklaşımlar dikkate alınmalıdır.*
- b) *Uluslararası çevre hukukunun geliştirilmesi, Devletler ve Devletüstü örgütlerin işbirliği ile olabilir.*
- c) *UNEP bu bağlantıda resmi bir aracı değildir, ancak gelişimi uz-*

http://www.unep.org/rms/en/Financing_of_UNEP/Regular_Budget/index.asp, 20.04.2013.

²⁴ UNEP'in bütçesi BM Genel Kurulu 68. toplantısında belirlenecek olup rakam geçici olarak bu şekilde belirlenmiştir. *Fact Sheet on UNEP's 2014-2015 Draft Budget*, bkz: (çevrimiçi) http://www.unep.org/gc/gc27/Docs/Note_on_UNEP_Budget_2014-15.pdf, 12.06.2013.

²⁵ A/RES/67/213, 5.

²⁶ Financing of UNEP: Earmarked Contributions And Trust Funds, bkz: (çevrimiçi) http://www.unep.org/rms/en/Financing_of_UNEP/Trustfunds/index.asp, 20.04.2013.

²⁷ UNEP/GC.27/13, 2.

²⁸ BACON, s. 256.

manlar arasında danışma yolu ile sağlayabilir.

- d) *Bu danışmalar, tüm Devletleri ve Devletüstü örgütleri bilgilendirerek, ilgili Devletlerin de görüşünü alarak geniş çerçevede olmalıdır.*"²⁹

1975 yılına gelindiğinde BM Genel Kurulu Kararı'yla, UNEP'e uluslararası ve ulusal hukukların geliştirmesine yardımcı olmak üzere daha aktif bir görev verilmiştir.³⁰ Kararda UNEP'in, her yıl, yapılan uluslararası andlaşmalar ve mevcut andlaşmaların durumu hakkında BM Genel Kurulu'na yıllık rapor vermesi öngörülmüştür.³¹ UNEP'in bu tarihten sonra uluslararası çevre hukuku alanında faaliyetlerini arttırdığı, birçok andlaşmanın akdinde aktif rol oynadığı görülür.

UNEP 1982 yılına kadar çalışmalarında herhangi bir strateji ve rehber kullanmamıştır.³² Ancak, 1982 yılında UNEP Yönetim Konseyi'nce oluşturulan Montevideo Kalkınma ve Çevre Hukuku Periyodik İnceleme Programı bu eksikliği gidermiştir. Her on yılda bir yapılan programların günümüzde en günceli 2008 yılında yapılan IV. programdır.³³ Montevideo programı hedefler ve stratejiler belirlerken, UNEP'e uluslararası çevre hukukunun geliştirilmesini de yükler.³⁴

1972 tarihli Stockholm Konferansı'ndan tam yirmi yıl sonra, UNEP'in organize ettiği 1992 tarihinde düzenlenen Rio Çevre ve Kalkınma Konferansı'nda oluşturulan Agenda 21 isimli eylem planında UNEP'in durumu tekrar ele alınmıştır. Agenda 21'de, UNEP'in artan çevre sorunlarıyla mücadele için geliştirilmesi ve güçlendirilmesi, mali olarak daha çok desteklenmesi gereği dile getirilmiştir.³⁵ Konferans'ta çevreye ilişkin birçok karar alınmasına, tamamen yeni bir çevre kuruluşu olan Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonu'nun kurulmasına rağmen, UNEP ne güçlendirilmiş ne de idari yapısı geliştirmiştir.³⁶

²⁹ BACON, s. 260.

³⁰ A/RES/3436 (XXX), 1.

³¹ A/RES/3436 (XXX), 5.

³² Carol Annette PETSONK; *The Role of The United Nations Environment Programme (Unep) in The Development of International Environmental Law*, American University International Law Review, Vol. 5, 1989-1990, s. 364.

³³ UNEP/GC/25/INF/15, Montevideo Programme IV, 27 Ekim 2008.

³⁴ PETSONK, s. 365.

³⁵ A/Conf.151/26 , 8.2, 12 Ağustos 1992.

³⁶ Bradnee W. CHAMBERS; *From Environmental to Sustainable Development Gover-*

Konferans'tan beş yıl sonra, Genel Sekreter Kofi Annan BM Yenileme Projesi ile UNEP'in durumunu tekrar gündeme taşımıştır.³⁷ 1997 yılında Devletlerin Çevre Bakanlarının katılımı ile yayınlanan Nairobi Bildirisi ile UNEP'in rolü resmen belirlenmiştir. Nairobi Bildirisi; UNEP'i, BM'nin çevreye ilişkin gündemi belirleyen otoritesi olarak teyit eder ve UNEP'in evrensel çevre meselelerine ilişkin ana kuruluş olması gerektiğini belirtir.³⁸ HIERELMEIER; Nairobi Bildirisi'nin zaten var olanı açıkladığını, yeni bir şey getirmediğini ifade etmektedir.³⁹ Daha sonraki dönemde Dünya Çevre Bakanlarının ortak bildirimlerinde UNEP'in güçlendirilmesi gerektiğine dair ifadeler kullanılmıştır. 2000 yılı Malmö⁴⁰ ve 2001 yılı Cartagena toplantılarında,⁴¹ Nairobi Bildirisi'nin ilgili hususlarına tekrar dikkat çekilmiş, UNEP'in otoritesinin ve mali yapısının güçlendirilmesi gerektiği ifade edilmiştir. 2010 yılında Dünya Çevre Bakanları tarafından yayınlanan Nusa Dua Bildirisi'nde UNEP'in uluslararası çevre alanında lider otorite olarak kabul edildiği bir kez daha teyit edilmiş, UNEP'in rolünün artırılması hususunda görüş birliği içerisinde olunduğu açıklanmıştır. Ayrıca uluslararası çevre yönetiminde çok fazla kuruluşun mevcut olması, bunların karmaşık bir yapı arz etmesi de Bildiri'de ifade edilmiştir.⁴² Her ne kadar UNEP'in yenilenmesi ve güçlendirilmesi çeşitli zamanlarda ifade edilse de, UNEP'in gerçek anlamı ile yenilenmesi, ancak 2012 yılında Rio+20 Konferansı ile olmuştur.

2012 yılında düzenlenen Rio+20: İstedığımız Gelecek Bildirisi'nde, UNEP'in yapısı gündeme gelmiş ve BM Genel Kurulu'nda UNEP'i güçlendirmeye yönelik kararların alınması gerektiği belirtilmiştir. Bu bağlamda en radikal değişikliklerden biri yapılarak Genel Kurul'da UNEP'in üyelik sisteminde değişikliğe gidilmiş, UNEP Yönetim Konseyi'nin ismi Çevre Meclisi olarak değiştirilmiştir.⁴³ 2012 yılında yapılan Rio+20 toplantısı ve getirisi oldukça önemli olup makalenin ilerideki bölümlerinde ayrıca değinilecektir.

nance: Thirty Years of Coordination Within the United Nations, Reforming International Environmental Governance, Ed. By. W.Bradnee Chambers & Jessica F. Green, United Nations Press, New York, 2005, s. 23.

³⁷ CHAMBERS, s. 23.

³⁸ UNEP/GC.19/34, 1-2.

³⁹ HIERLMEIER, s. 775.

⁴⁰ UNEP/GCSS.VI.

⁴¹ UNEP/GCSS.VII/2.

⁴² UNEP/GCSS.XI/L.6, C(8).

⁴³ A/RES/67/784, 2.

UNEP 2010-2013 yılı için sorumluluklarını şu şekilde belirlemiştir:

- Dünyanın çevresel durumunu inceleme altında tutmak
- Uluslararası işbirliği ve faaliyetleri özendirerek katalizör görevi görmek
- Bilim ve incelemeye dayalı olarak politika tavsiyelerinde bulunmak ve erken uyarı sunabilmek
- Geliştirme, uygulama ile norm ve standartlar oluşturma yoluyla uluslararası çevre sözleşmeleri arasında tutarlı bağlar kurmak
- Devletlerin ihtiyaçlarını ve önceliklerini göz önünde bulundurarak teknolojik destek ve kapasite güçlendirme çalışmaları yapmak⁴⁴

Bundan sonraki bölümde UNEP'in faaliyetlerine kısaca değinilecektir.

II. Başlıca Faaliyetleri

Uluslararası kuruluşların uluslararası çevre hukukunun gelişmesinde önemi katkıları vardır. İşbirliğini sağlamak için çevre sorunlarının tartışıldığı ve karara varıldığı bir forum olmakla kalmaz, hukukun oluşturulmasına da katkıda bulunabilirler; bunlar mütalaalar, kararlar veya bağlayıcı olmayan hukuk metinleri ile olabilir.⁴⁵ UNEP, kendini BM sisteminde hem evrensel hem de bölgesel düzeyde çevreye ilişkin ana merci olarak tanımlamaktadır.⁴⁶ Her ne kadar UNEP dışında çeşitli bazı BM organları ve diğer kurumlar da çevre ile alakalı hususlarda faaliyet göstermekte ise de, bunların alanı kısıtlı olmakta, özel olarak bir faaliyete ilişkin ya da bölgesel düzlemde kalmaktadır.⁴⁷

UNEP, ortaya çıkan çevre sorunlarına Devletlerin ve uluslararası topluluğun dikkatini çekmeyi kendine görev edinmiştir. Bu özelliği ile çevreye ilişkin faaliyetlerde BM sisteminin vazgeçilmez bir parçası olmuştur.⁴⁸ Öncelikle, uluslararası evrensel çevre sorunlarına karşı Devletleri bir araya getirerek işbirliğini artırma gayreti gösterir.⁴⁹ Çevre sorunlarına ilişkin elindeki bilimsel

⁴⁴ UNEP/GCSS.X/8, s.6-7.

⁴⁵ Elli LOUKA; *International Environmental Law: Fairness, Effectiveness and World Order*, Cambridge University Press, United States, 2006, s. 14.

⁴⁶ UNEP'in faaliyetleri hakkında kapsamlı bilgi için bkz: UNEP Yearbook 2013; (çevrimiçi) <http://www.unep.org/yearbook/2013>.

⁴⁷ LOUKA, s. 14.

⁴⁸ HIERLMEIER, s. 771.

⁴⁹ Masa NAGAI, *UNEP Factsheet: Environmental Governance*, (çevrimiçi) unep.org, 15.05.2013.

verileri sunarak Devletleri bilgilendirir ve uluslararası toplumun dikkatini bu sorunlara çekerek çözüm arayışını girer. Birçok Devlet ve uluslararası kuruluş UNEP'in sağladığı bilgiler ve raporlar ile hareket etmektedir.⁵⁰ UNEP, yılda ortalama 100 kitap-rehber yayınlamaktadır.⁵¹

Uluslararası hukukta bilhassa son yıllarda yüzlerce andlaşma akdedilmiştir. Bu andlaşmalar çevreye ilişkin farklı alanlarda, geniş bir yelpazede etki göstermişlerdir.⁵² Gelişen çevre hukuku ile birlikte UNEP'in de odağı çeşitli çevre sorunlarına yönelmiş ve özellikle hazırladığı bağlayıcı olmayan rehberler ve ilkeler ile andlaşmaların akdedilmesinde aktif rol oynamıştır.⁵³ UNEP, birçok andlaşmaların oluşumunda yer aldığı ve çeşitli biçimlerde etki ettiği gibi;⁵⁴ uluslararası hukukun asıl kaynağı olan birçok uluslararası sözleşmenin de sekreteryası olarak faaliyet göstermektedir.⁵⁵ Bunlar başlıca; Biyoçeşitlilik Sözleşmesi Sekreteryası, Ozon Sekreteryası, Montreal Protokol'ünün uygulanmasına dair Sekreteryaya, Tehlikeli Atıkların Sınır Ötesi Taşınması ve Bertarafının Kontrolüne Dair Basel Sözleşmesi Sekreteryası, Kalıcı Organik Kirleticilere Yönelik Sözleşme Sekreteryası, İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi Sekreteryasıdır.⁵⁶ Ayrıca Nesli Tehlike Altındaki Bitki ve Hayvan Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin CITES Sözleşmesi, Göçmen Kuşların Korunması Sözleşmesi gibi sözleşmelerde de önemli rol oynadığı söylenebilir.⁵⁷ UNEP, özellikle uluslararası andlaşmaların yönetilmesinde (hem görüşmeleri düzenlemesi hem de sekreteryaya vazifesiyle) oldukça etkin ve başarılı olmuştur.⁵⁸

⁵⁰ HIERLMEIER, s. 771.

⁵¹ Encyclopedia of Business Ethics and Society, UNEP, Sage Publications, 2008.

⁵² Nils Meyer OHLENDORF; *Would a United Nations Environment Organization Help to Achieve the Millennium Development Goals?*, Review of European Community and International Environmental Law (RECIEL), Vol. 15 (1), 2006, s. 25.

⁵³ Achim STEINER, *Focusing on the Good or the Bad: What Can International Environmental Law Do to Accelerate the Transition Towards a Green Economy?*, American University International Law Review, Vol. 25, No. 5, 2010, s. 6.

⁵⁴ Özellikle hazırladığı rehber ve ilkelerin daha sonra bağlayıcı andlaşma metinlerine taslak teşkil ettiği dikkate değerdir. Bkz: Peter H. SAND; *Lessons Learned in Global Environmental Governance*, Boston College Environmental Affairs Law Review, Vol. 18(2), s. 239.

⁵⁵ HIERLMEIER, s. 772.

⁵⁶ UNEP: *About UNEP*, bkz: (çevrimiçi) <http://www.unep.org/Documents.Multilingual/Default.asp?DocumentID=43&ArticleID=234&l=en>, 10.04.2013.

⁵⁷ Karen Tylor FARR, *A New Global Environmental Organization*, Georgia Journal of International & Comparative Law, Vol. 28, 1999-2000, s. 501.

⁵⁸ Adil NAJAM; *The Case Against a New Environmental Organization*, Global Gover-

UNEP'in başlıca faaliyetleri kısaca şu şekildedir:

A. Çevre Yönetimi

UNEP'e kuruluşunda verilen asıl görev, çevre yönetimidir. Kurulduğu yıllarda UNEP'in fonksiyonu oldukça dardı. Birtakım vasıtalar ile hukuk oluşturan bir kurum değil, diğer BM organlarına ve kurumlarına bilgi ve rehberlik sunan yapıdaydı. Bir diğer işlevi de, Devletlerin ulusal çevre politikalarının geliştirilmesine, hatta Çevre Bakanlığı dahi bulunmayan Devletlere yardımcı olmaktı.⁵⁹ Günümüzde UNEP, bilhassa kalkınmakta olan Devletlere çevre politikaları üretmede katkı sağlar. Bunu çevresel sürdürülebilir yöntemleri, bölgesel ve ulusal programlara dâhil etme yoluyla yapar ve Devletlerin bu programlara uymaları için gereken kurumları oluşturmaları ve hukuki düzenlemeleri yapmaları için onlara yardımcı olur.⁶⁰ UNEP'in çevre yönetimi, kalkınmakta olan ülkeler için kalkınma ile çevre arasında bir denge oluşturmaya çalışır. Bunlar, sürdürülebilir kalkınma modelleri ile Devletlere alternatif kalkınma modelleri sunma, doğal kaynakların rasyonel kullanımı ve ekonomiye ilişkin kararlar alırken çevrenin de dikkate alınmasını içerir.⁶¹ UNEP'in çevre yönetimine ilişkin faaliyetleri günümüzde oldukça genişlemiştir. Sürdürülebilir kalkınma yanında fakirlik, açlık, içme suyuna erişim gibi konu başlıkları, UNEP'in faaliyetleri arasına girmiştir.⁶²

Birden çok Devleti ilgilendiren bölgesel sorunların çözümünde de UNEP aktif olarak yer almıştır. Özellikle Afrika'da, Zambezi nehir sistemini düzenleyen Harera Sözleşmesi'nin ve nesli tehlike altındaki bitki ve hayvan türlerinin ticaretine karşı işbirliğini öngören Lusaka Sözleşmesi'nin düzenlenmesinde büyük katkısı olmuştur.⁶³

UNEP'in bu işlevi sadece politik anlamda yardımla sınırlı kalmamaktadır. Her ne kadar kendi mali imkânları kısıtlı olsa da, diğer uluslararası örgütler ile ortak çalışmalarda bulunarak kalkınmakta olan ülkelerdeki çevreye ilişkin

nance 9, 2003, s. 379.

⁵⁹ HIERLMEIER, s. 774.

⁶⁰ NAGAI, *Factsheet*.

⁶¹ WAKEFIELD, s. 8.

⁶² UNEP/GC/25/INF/15, Montevideo Programme IV, 27 Ekim 2008.

⁶³ Bharat H. DESAI; *Institutionalizing International Environmental Law*, Transnational Publisher, Ardsley NY, 2004. s. 177.

faaliyetleri destekleyici imkânları kullanır. Bunlardan belki de en önemlisi Küresel Çevre Hizmeti (GEF)'dir.

GEF; Dünya Bankası, UNEP ve BM Kalkınma Programı tarafından 1991 yılında kurulmuş geçiş ekonomisindeki Devletler ile kalkınmakta olan Devletler için bir uluslararası finans mekanizmasıdır.⁶⁴ GEF, çevreye ilişkin altı ana başlıkta; iklim değişikliği, uluslararası sular, biyoçeşitlilik, ozon tabakasının korunması, verimli arazi kaybı ve kalıcı organik kirleticiler üzerine faaliyette bulunmaktadır.⁶⁵ GEF, 1991 yılından beri 168'den fazla ülkede 2800'den fazla proje için on milyar dolarlık bir meblağ kullanmıştır.⁶⁶ Ancak, UNEP'in GEF üzerindeki etkisi oldukça kısıtlıdır. GEF faaliyetleri; Dünya Bankası tarafından yürütülmekte, UNEP ise teknik ve bilimsel destek vermektedir. Bu açıdan faaliyetlerin idaresi, bir çevre kuruluşu olan UNEP'in değil, ekonomi odaklı Dünya Bankası'nın elindedir.⁶⁷

B. Tehlikeli Atıklar ve Kirleticilere Yönelik Düzenlemeler

UNEP, birçok uluslararası andlaşmanın tartışılmasında forum görevi görmüştür. UNEP'in hazırladığı bağlayıcı olmayan birçok rehber daha sonra uluslararası sözleşmelere taşınmıştır. Bunlardan biri, Tehlikeli Atıkların Sınır Ötesi Taşınmasının ve Bertaraf Edilmesinin Kontrolüne İlişkin Basel Sözleşmesidir.⁶⁸ UNEP, 17 Haziran 1987 tarihli Yönetim Konseyi Kararı⁶⁹ ile tehlikeli atıkların sınır ötesi taşınmasına ilişkin bir sözleşme oluşturulmasına karar vermiştir.⁷⁰ Buna dayanan 1989 yılında imzalanan Basel Sözleşmesi, tehlikeli atıkların taşınması hususunda ilgili Devletlere bilgi vermek ve çevreyle uyumlu biçimde bertarafını öngörmektedir. Basel Sözleşmesi günümüzde 180 ülkenin taraf olduğu etkin bir sözleşmedir.⁷¹

⁶⁴ OHLENDORF, s. 25.

⁶⁵ ENCYCLOPEDIA OF GEOGRAPHY, UNEP, Sage Publications, 2010.

⁶⁶ GEF: *What is GEF?*, bkz: (çevrimiçi) <http://www.thegef.org/gef/whatisgef>, 20.04.2013.

⁶⁷ Bülent DURU; *Dünya Bankası, GEF ve Küresel Çevre Sorunları*, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 58-2, s. 81.

⁶⁸ LOUKA, s. 14.

⁶⁹ UNEP/GC.14/30.

⁷⁰ UNITED NATIONS ENVIRONMENT PROGRAMME ENVIRONMENTAL LAW UNIT: Iwona RUMEL-BULSKA vd., *Summary of UNEP Activities on Environmental Law in 1989*, Colorado Journal of International Environmental Law & Policy, 1990, s. 147.

⁷¹ Üye Devletler için, bkz: (çevrimiçi) <http://www.basel.int/Countries/StatusofRatifications/PartiesSignatories/tabid/1290/Default.aspx>, 23.04.2013.

Yine, UNEP'in BM Gıda ve Tarım Örgütü ile birlikte oluşturduğu kimyasal ve zirai ilaçların ticaretine ilişkin rehberler, daha sonra 1989 tarihinde tehlikeli kimyasal ve zirai ilaçların uluslararası ticaretini düzenleyen Rotterdam Sözleşmesi'nin temelini oluşturmuştur.⁷²

Bir diğer örnek de kalıcı organik kirleticilerdir. UNEP, oniki farklı kalıcı organik kirleticinin azaltılması veya yok edilmesini sağlayan, gelecekte de ortaya çıkabilecek kirleticiler için kriterler düzenleyen bir sözleşme yapılması için çalışmalarda bulunmuştur. UNEP'in ön ayak olduğu bu çalışmalar neticesinde Kalıcı Organik Kirleticilere Yönelik Sözleşme 2001 yılında imzalanmış, 2004 yılında da yürürlüğe girmiştir.⁷³

C. Ozon Tabakasının Korunması

Ozon tabakasının korunmasına dair sözleşme olan Viyana Sözleşmesi, 1985 yılında UNEP tarafından organize edilen konferans ile şekillenmiştir. 1988 yılında imzalanan Sözleşme, UNEP'in Uluslararası Denizcilik Örgütü ve Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu ile ortak çalışmasını öngörmektedir. Viyana Sözleşmesi, ozon tabakasının incelmeye ilişkin araştırma, bilgi değişimi, teknoloji transferi ve toplumsal bilgilendirmeyi öngörür ve bu faaliyetlerinde UNEP aracı rol oynamaktadır. Devamında 1987 yılında imzalanan Montreal Protokolü ise, insan faaliyetlerinin çevreye verdiği olumsuz faaliyetler ekseninde ozon tabakasının korunmasını öngörmektedir.⁷⁴ UNEP İcra Direktörünün yoğun çabası ile şekillenen Montreal Protokolü, Viyana Sözleşmesi'nden çok daha sert tedbirler ile ozon tabakasına zarar veren ürünlerin üretimini ve tüketimini azaltmayı öngörmüştür.⁷⁵ Montreal Protokolü'nün sıkı tedbirlerinin genel kabulü ve 190'dan fazla ülkenin taraf olmasıyla UNEP'in en başarılı hukuksal çalışmaları olduğu iddia edilmektedir.⁷⁶

⁷² BIRNIE vd., s. 446.

⁷³ DESAI, *Institutionalizing International Environmental Law*, s. 176.

⁷⁴ RUMEL-BULSKA vd., s. 151.

⁷⁵ BIRNIE vd., s. 351.

⁷⁶ PETSONK, s. 367.

D. İklim Değişikliği İle Mücadele

İklim değişikliği BM Genel Kurulu Kararı ile günümüz ve gelecek nesillerin devamı için iklimin korunmasına dayanır.⁷⁷ Bu rejimde, Dünya Meteoroloji Örgütü, Uluslararası İklim Değişikliği Paneli⁷⁸ ve UNEP birlikte çalışma yürütmektedirler.

Atmosfere ilişkin sorunlarda UNEP, ilk önemli başarısını 1979 yılında Dünya Meteoroloji Örgütü ile ortak hazırladığı Dünya İklim Programı ile elde etmiştir.⁷⁹ Günümüzde UNEP'in iklim değişikliğine dair çalışmaları BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi çerçevesinde yürütülmektedir. UNEP, iklim değişikliğine karşı dört yöntem kullanır.

Bunlardan ilki olan "uyum", UNEP'in iklim değişikliğinin olumsuz sonuçlarına karşı Devletlerin zayıflıklarını gidererek doğal dayanıklılıklarını arttırmak, "azaltım" ise Devletlerin sera gazı salınımlarını azaltacak politikalar üretmesine yardımcı olarak, temiz ve yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanılmasını sağlayacak yatırım ve teknoloji transferine yardımcı olmaktadır.⁸⁰ UNEP'in iklim değişikliğine karşı üçüncü ayağı ise, ormanların yönetimine ilişkindir. BM Kalkınma Programı, BM Gıda ve Tarım Örgütü ile UNEP'in ortaklaşa oluşturdukları "REDD"⁸¹ programı, Devletlerin ormanlar üzerinde ulusal strateji geliştirmesine yardımcı olma amacıyla kurulmuştur. Ormansızlaşmanın azaltılması, sürdürülebilir orman yönetimi sağlanması ve ormanların karbon depolama alanı olarak mali değer kazanmasını sağlama, UNEP'in bu alandaki başlıca faaliyetleridir.⁸² Ormanların

⁷⁷ A/RES/43/53, 1.

⁷⁸ Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC): Dünya Meteoroloji Örgütü ve UNEP tarafından 1988 yılında kurulan; iklim değişikliği, iklim değişikliğinin sosyal-ekonomik etkileri ve sera gazının yönetimine ilişkin gerçekçi stratejiler belirleyen bir kurumdur. İklim değişikliğine ilişkin belirli sürelerde rapor hazırlayan kurum, teknik veriler sunar ve bu raporlar alanında en kapsamlı ve esas kaynak olarak kabul edilir.

⁷⁹ David STRUTHERS; *The United Nations Environment Program After a Decade: the Nairobi Session of a Special Character May 1981*, Denver Journal of International Law and Policy, Vol. 12, 1982-1983, s. 277.

⁸⁰ Kaveh ZAHEDI; *UNEP Factsheet: Climate Change*, s.1 (çevrimiçi) www.unep.org, 15.04.2013.

⁸¹ REDD: Ormansızlaşma ve ormanların yok olmasının engellenerek emisyonların azaltılması programı

⁸² ZAHEDI, s. 3.

yapısı gereği sera gazını depolama özelliği iklim değişikliği ile mücadele açısından fevkalâde önemlidir.

UNEP'in iklim değişikliğine ilişkin son faaliyeti ise, elindeki araçları kullanarak Devletlere ve kurumlara bilgi sağlama yoludur. UNEP, bu vasıta ile hem iklim değişikliği ile ilgili bilgilendirmede bulunur hem de Devletlere iklim değişikliğine ilişkin etkili ulusal çözümler bulmada yardımcı olur. UNEP'in elindeki bilimsel veriler bu açıdan yol göstericidir.⁸³

E. Bölgesel Denizler Programı

UNEP'in bir diğer önemli faaliyeti de hazırladığı denizlere ilişkin bölgesel programlardır. Özellikle Akdeniz, UNEP'in ilk faaliyet gösterdiği denizdir ve şu ana kadar da en gelişmiş olanıdır.⁸⁴ UNEP, Akdeniz gibi çok farklı çıkarları olan, yakın geçmişte bölgedeki bazı Devletlerin birbirleri ile savaş halinde olduğu bir bölgede ortak faaliyet yürütebilmeyi başarmıştır.⁸⁵ 1975 yılında yapılan Akdeniz Eylem Planı, plan ve programlar da örnek gelişme modeli olarak hizmet etmiştir.⁸⁶ UNEP Akdeniz Eylem Planı, Akdeniz'in korunmasına ilişkin genel rehberleri oluşturmuş ve 1976 yılında Barselona Sözleşmesi'nin hazırlanmasında başrol oynamıştır.⁸⁷ Akdeniz, bölgesel deniz programlarının en başarılısı olarak kabul edilmektedir.⁸⁸

UNEP'in deniz faaliyetleri günümüzde otuzdan fazla andlaşma ve sayısız eylem planına ulaşmıştır.⁸⁹ Basra Körfezi, Karadeniz, Karayipler, Batı-Doğu ve Orta Afrika Denizleri, Kızıl Deniz, Güney Pasifik, Güneydoğu Pasifik ve Doğu Asya denizleri UNEP'in faaliyet gösterdiği başlıca deniz alanlarıdır.⁹⁰ Denizlere ilişkin bölgesel programlarda, bir bölgedeki ortak çevre politikalarını düzenlemek üzere, kapsamlı bir çerçeve hazırlanmaktadır: Mevcut problemlere yönelik araştırma ve veri oluşturmayı içeren değerlendirme işlevi, üye Devletlerin işbirliğini sağlamak ve bazen de bir anlaşmaya varmak

⁸³ ZAHEDI, s. 4.

⁸⁴ SANDS, s. 401.

⁸⁵ PETSONK, s. 362.

⁸⁶ LOUKA, s. 163.

⁸⁷ LOUKA, s. 165.

⁸⁸ STRUTHERS, s. 278.

⁸⁹ SANDS, s. 83.

⁹⁰ LOUKA, s.163, 164.

için teknik yardımı içeren idari işlev, son olarak da bölgedeki sorunların çözümü için eğitim ve mali yardım içeren destek işlevi.⁹¹

UNEP'in bölgesel programları genellikle bir çerçeve andlaşma etrafında kurulmuştur. Daha sonra andlaşmalar; bölgeye ilişkin gemi kaynaklı kirlenme, kara kaynaklı kirlenme, depolama gibi kendine has problemlerin çözümü için çeşitli protokoller ile geliştirilir. UNEP andlaşmaları, kontrol mekanizmaları, bilgi alışverişi ve raporlama sağlayacak şekilde düzenleme yoluna gider. Hatta bazı programlarda UNEP bizzat sekreteryaya vazifesi görür.⁹² Denizlere ilişkin bölgesel programlarda işbirliğine yönelik bir diğer faaliyet; kıyı Devletlerinin sahillerinde araştırma yapılarak, kirlilik kaynaklarının belirlenmesi ve bu araştırma sonuçlarının karşılıklı değişimini öngören çalışmalardır.⁹³

Kısıtlı imkânlarına rağmen UNEP; çevreye dair normların oluşturulmasında,⁹⁴ uluslararası çevre hukukunun geliştirilmesi ve uygulanmasında önemli katkılarda bulunmuştur.⁹⁵

III. UNEP'e Yönelik Eleştiriler

A. Yapısına Yönelik Eleştiriler

İçinde bulunduğumuz yıllar uluslararası çevre hukuku hareketinin olgunlaşma dönemidir. UNEP; günümüzde çevre ile alakalı akdedilen çok taraflı andlaşmaların, artan işbirliğinin, çevreye ilişkin sayısı artan ulusal bakanlıklar, kurumlar, sivil toplum kuruluşlarının tam merkezinde yer almaktadır.⁹⁶

Ancak UNEP, BM Genel Kurul Kararı ile kurulmuştur ve bir uluslararası örgüt hüviyeti taşımaz. Uluslararası örgütler kural olarak bir andlaşma ile kurulur.⁹⁷ Genel kaide bu olsa da Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) gibi aykırı örnekler de mevcuttur.⁹⁸ BROWNLIE uluslararası

⁹¹ STRUTHERS, s. 271.

⁹² LOUKA, s. 164.

⁹³ STRUTHERS, s. 278.

⁹⁴ BACON, s. 261.

⁹⁵ SANDS, s. 83.

⁹⁶ HIERLMEIER, s. 774.

⁹⁷ MURPHY, s. 41.

⁹⁸ MURPHY, s. 42.

örgütler için gerekli kaideleri şu şekilde sıralamıştır:

- (a) “*Hukuki bir amaca yönelik, çeşitli organlardan oluşan Devletlerin sürekli üyelikleri haiz olması*
- (b) *Üye Devletler ve örgüt arasında hukuki yetki ve amaç ayrılığı olması*
- (c) *Bir veya birkaç devletin yetki alanında değil, uluslararası alanda hukuki gücünü kullanabilmesi*”⁹⁹

Bu noktada bir uluslararası örgüt ile bir program arasındaki farka değinmemiz gerekir. Bir uluslararası örgüt kendi içerisinde idari-hiyerarşik yapı gösteren ve kendi kaynaklarına sahip kurumdur.¹⁰⁰ BM Programları ise en az bağımsızlığa ve otoriteye sahip, BM Genel Kurulu’na bağlı yardımcı organlardır.¹⁰¹ 1972 yılında BM bünyesinde bir yardımcı organ olarak kurulan UNEP, güçlü bir kurum olacak şekilde oluşturulmamıştır. UNEP’in; katalizörlük, danışma ve kısıtlı bir çerçevede işbirliğine yönelik yapısı, 1970’li yılların şartları ele alındığında yeterli görülebilir. Ancak, uluslararası çevre hukukunun hızla gelişimi ve akdedilen yüzlerce sözleşme karşısında UNEP’in yetki alanı ve gücünün arttırılmaması, aksine çevre alanında farklı kurumların oluşturulması, UNEP’in yeterlik sorununu ortaya koymuştur. Günümüzde UNEP, uluslararası hukuki kararlar almada bağımsız olmadığı gibi, varlığı BM’ye bağlı ve bağımlıdır. Küçük bir sekreteryaya ile BM içerisinde küçük bir bütçeye dayanan bir kurum olması, etkili olmasına engel teşkil etmektedir.¹⁰²

Ancak, her ne kadar bir “program” olarak faaliyet gösterse de BM içerisinde uluslararası çevre anlaşmaların akdinde en faal kurum olduğu da dikkatlerden kaçmamaktadır.¹⁰³ BM içerisinde uluslararası çevrenin geliştirilmesinde birçok kurumun faaliyet gösterdiği görülür.¹⁰⁴ UNEP, diğerlerinden farklı

⁹⁹ Ian BROWNLIE; *Principles of Public International Law*, Seventh Edition, Oxford University Press, New York, 2008, s. 677.

¹⁰⁰ Maria IVANOVA; *Understanding UNEP: Myths and Realities in Global Environmental Governance*, 2006, ProQuest Dissertations and Theses, (çevrimiçi) proquest.com, 10.05.2013. s.18-19.

¹⁰¹ IVANOVA, s. 177.

¹⁰² OHLENDORF, s. 26.

¹⁰³ BIRNIE, s. 65.

¹⁰⁴ LOUKA, s. 12.

olarak BM içerisinde salt uluslararası çevre sorunları ile ilgili tek kurumdur.¹⁰⁵ Fakat, faaliyetlerini yürütürken etkinliğini azaltan bazı faktörler vardır. Öncelikle bağımsız bir organ olmadığı gibi, BM'ye Ekonomik ve Sosyal Konsey vasıtasıyla rapor vermekte ve BM genel bütçesinden çok az pay almaktadır. BM'ye bağlı uzman kuruluşlar ile karşılaştırıldığında kendi bütçesini oluşturma, özel kaynaklar yaratma ve işbirliği anlaşmaları yapmaktan acizdir.¹⁰⁶

UNEP, öncelikli olarak zayıf bir program olmakla eleştirilmektedir.¹⁰⁷ Kimi yazarlarca, çevre sorunlarına karşı artan ilgiye rağmen, UNEP'in o ölçüde gelişemediği iddia edilmiş ve yerine daha etkili işbirliği sağlayacak, uluslararası çevre hukukunun geliştirilmesi ve uygulanmasında daha güçlü bir rol oynayacak ve mali olarak gelişmiş bir örgütün alması gerektiği dile getirilmiştir.¹⁰⁸ Uluslararası bir andlaşma ile kurulmadığı için politik olarak güçlü bir kurum olmadığı, BM hiyerarşisinde altlarda yer alması ve mali anlamda bağımsız olmamasının faaliyetlerini yerine getirmede ona engel teşkil ettiği ifade edilmektedir.¹⁰⁹

B. Çevre Alanında Çok Başlılık

UNEP, ana uluslararası çevre kurumu olarak kabul edilse de BM içerisinde ve dışında çevreye ilişkin birçok kuruluş bulunmaktadır.¹¹⁰ Özellikle 1992 tarihli Rio Konferansı, uluslararası çevre hukukunun BM'nin ajandasına dâhil olmasını sağladıysa da, UNEP'in de geriye itilmesine sebebiyet vermiştir. O döneme kadar çevre alanında en önemli kuruluş olan UNEP, Rio Konferansı'nda aktif bir rol almamıştır. Aksine, Konferans ile çevre alanında yeni bir kuruluş olarak Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonu kurulmuştur. Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonu, çevre yönetiminde büyük eşgüdüm problemlerine yol açmıştır. Yapılması gereken UNEP ile Komisyon'un faaliyetlerinin açık bir biçimde ayrılması iken böyle olmamış, iki kurum

¹⁰⁵ SANDS, s. 83.

¹⁰⁶ HIERLMEIER, s. 785.

¹⁰⁷ Cristina PARADISO; *Improving coordination among multilateral environmental agreements*, 2008, ProQuest Dissertations and Theses, (çevrimiçi) proquest.com, 10.05.2013, s. 22.

¹⁰⁸ PARADISO, s. 27.

¹⁰⁹ OHLENDORF, s. 25.

¹¹⁰ PARADISO, s. 20.

çekişmeli bir pozisyonda bırakılmışlardır.¹¹¹ Zamanla, farklı alanlarda özel uzmanlık kuruluşlarının, bölgesel komisyonların ve andlaşmaların özel organlarının kurulması ile, Devletlerin, UNEP'in çevre alanında tek yetkili kuruluş olarak gelişimine sıcak bakmadıkları sonucuna varabiliriz. Buna neden olarak DESAI, bazı kilit nitelikli BM üyesi Devletlerin UNEP'e siyasi güvensizliğini, ve diğer BM kurumlarının da faaliyetleri üzerinde otoriter bir çevre kuruluşu olmasını istememelerini neden olarak göstermiştir.¹¹²

Çevreye ilişkin düzenlemelerdeki dağınıklıkların bir diğer sebebi andlaşmaların sekretaryalarından kaynaklanmaktadır. Günümüzde, sulak alanların kaybindan ozon tabakasına, iklim değişikliğinden kalıcı organik kirleticilere kadar beşyüzden fazla uluslararası çevre andlaşması mevcuttur.¹¹³ Bütün bu andlaşmaların sekretaryalarının dağınıklığı ve birbirlerinden uzaklığı; çevre yönetiminde parçalanmışlık, çelişki ve sıklıkla çatışmalara yol açmaktadır.¹¹⁴ Özellikle, çevrenin korunması ilişkin faaliyetlerin BM çatısı altında BM Kalkınma Programı ve Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonu gibi farklı kurumlar eliyle yürütülmesi de BM içerisinde çevresel faaliyetlerde farklı yaklaşımlara neden olmuştur.¹¹⁵ UNEP de yetersiz imkânları ile diğer kuruluşların gerisinde kalmıştır.

Dünya Ticaret Örgütü, Uluslararası Çalışma Örgütü, Dünya Sağlık Örgütü gibi UNEP'in birlikte çalıştığı kuruluşlar ile kıyaslanınca UNEP'in oldukça zayıf kaldığı da gözden kaçmamaktadır. Zira BM'ye bağlı olan UNEP'in bütçesi bu örgütlerden birkaç kat daha küçüktür.¹¹⁶ Kaldı ki çevreye ilişkin faaliyetleri bulunan BM Kalkınma Programı ve Dünya Bankası gibi kurumlar karşısında UNEP, karşılaştırılmayacak düzeyde az çalışana ve kaynağa sahiptir.¹¹⁷ Her ne kadar çevre alanında en yetkili otorite olarak görülse de, BM yapısında çevre alanındaki yerel faaliyetler Dünya Bankası

¹¹¹ CHAMBERS, s. 22.

¹¹² Bharat H. DESAI, *Quest for a Specialized Agency*, The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs, Vol. 101(2), 2012: Special Issue: Environmental Governance: Securing Our Common Wealth, s. 3-4.

¹¹³ DESAI, *Quest for a Specialized Agency*, s. 2.

¹¹⁴ IVANOVA, s. 20.

¹¹⁵ Matthew HEIMER, *The UN Environment Programme: Thinking Globally, Retreating Locally*, Yale Human Rights & Development Law Journal, Vol. 1, 1998, s. 131-134.

¹¹⁶ HIERLMEIER, s. 782.

¹¹⁷ IVANOVA, s. 67.

ve BM Kalkınma Programı tarafından yürütülmektedir. Bu yaklaşım, çevre faaliyetlerinin çevreye ilişkin bir yapı tarafından değil de ekonomi odaklı kurumlar tarafından yapılmasına yol açmaktadır.¹¹⁸

UNEP, şu andaki yapısı ile tek başına uluslararası çevre politikalarının gelişimi ile paralel düzeyde işbirliğini ve eşgüdümü karşılayacak yeterlikte değildir.¹¹⁹ FARR, UNEP'in birçok uluslararası çevre anlaşmasının yapılmasında rol oynamasına rağmen çevrenin korunmasında yeterince aktif bir rol alamadığını ifade etmektedir.¹²⁰ UNEP'e, uluslararası çevre rejiminin merkezi ve katalizörlük rolü verilmiş ise de bu görevi yerine getirmesi için gerekli güç verilmemiştir.¹²¹ GEF örneğinde görüldüğü üzere, çevre alanındaki yatırımların ağırlıklı olarak ekonomi odaklı Dünya Bankası ve kalkınma odaklı BM Kalkınma Programı tarafından yönetilmesi, UNEP'in işlevinin sadece teknik ve bilimsel destek vermekle sınırlandırılması, onun arka plana itilmesine yol açmıştır.¹²²

C. İşleyişine Yönelik Eleştiriler

UNEP'in işleyişine getirilen eleştirilerden biri merkezidir. Merkezinin Nairobi'de, diğer BM organları ve uluslararası teşkilatlardan uzakta yer almasından dolayı yeterince etkin olamadığı¹²³ ve bunun gelişimini oldukça azalttığı şeklinde görüşler vardır.¹²⁴ FARR, bölgede iletişimin sık kesilmesi, politik kargaşa ve yüksek suç oranlarından dolayı merkezdeki çalışmaların aksadığını dile getirilmiştir.¹²⁵ DURU ise, merkezin Nairobi'de olması ve yeterli sayıda bölgesel teşkilatlarının olmamasından dolayı UNEP'in GEF'in faaliyetlerinde etkin bir rol alamadığını ifade etmektedir.¹²⁶

UNEP'in merkezinin kalkınmakta olan bir Devlette yer almasına ilişkin eleştirilere cevaben NAJAM; günümüzün teknolojik gelişmişliği ve haberleşme

¹¹⁸ DURU, s. 81.

¹¹⁹ KOCH & PERREZ, s. 24.

¹²⁰ FARR, s. 499.

¹²¹ KOCH & PERREZ, s. 16.

¹²² DURU, s. 81.

¹²³ HIERLMEIER, s. 785.

¹²⁴ HEIMER, s. 131.

¹²⁵ FARR, s. 503.

¹²⁶ DURU, s. 88.

yollarının çeşitliliği ve hızlılığıyla, UNEP'in Nairobi'den yönetilmesinin herhangi bir olumsuzluğa yol açmayacağını ifade etmiştir.¹²⁷ Ayrıca günümüzdeki iletişim kolaylıkları da dikkate alınarak, merkezin Nairobi'de kalıp merkez dışındaki teşkilatlarının daha güçlendirilmesi ile bu olumsuzlukların giderilebileceği düşünülebilir.¹²⁸

UNEP'in işleyişine yönelik bir diğer eleştiri de, mali yapısındadır. FARR, UNEP'in yetersiz mali kaynaklarıyla işbirliği görevini layıkıyla yerine getiremediğini ifade etmektedir.¹²⁹ Kaynakların ağırlıkla gelişmiş Devletlerin gönüllü yardımlarına dayanması, belirsiz olmasına ve yardımların siyasi hale gelmesine yol açabilmektedir. Zira, yardımlar UNEP'in kendisine değil, faaliyetlerine yönelik olmaktadır. Bu da, yardım edecek Devletin yardım tercihlerinde proje seçici davranması ve UNEP'in faaliyetlerini buna göre düzenlemesine yol açmaktadır. Bu durum, UNEP'in bağımsız hareket etmesine en büyük engellerden biridir.¹³⁰

UNEP'in her ne kadar daha önce ifade ettiğimiz önemli faaliyetleri olsa da, bir uluslararası örgüt gücüne sahip olmamanın olumsuzlukları-yani siyasi olarak güçlü olmaması ve mali olarak kendi bütçesine sahip olamaması-etkinliğini azaltmaktadır.

Peki, bir örgüt halini alması gerekli midir? Bu nasıl gerçekleşebilir ve ne faydaları olabilir?

D. UNEP Yenilenmeli mi?

Yukarıda ifade edilen bütün bu eleştiriler noktasında, UNEP'in yenilenmesine yönelik tartışmalar takriben 1992 tarihli Rio Konferansı ile birlikte başlamış ve günümüzde halen devam etmektedir. Bir kısım yazar UNEP'in şu andaki yapısı ile yeterli olduğunu ifade ederken, kimi yazarlar yenilenmesi gerektiğini, diğer bir kısım ise yerine, yeni, merkezi bir uluslararası çevre örgütü kurulması gerektiğini ifade etmişlerdir.

UNEP'in uluslararası bir ihtisas örgütü halini alması gerektiğini ifade eden

¹²⁷ NAJAM s. 376-379.

¹²⁸ HIERLMEIER, s. 795.

¹²⁹ FARR, s. 501.

¹³⁰ FARR, s. 504.

OHLENDORF; UNEP'in büyük ölçüde yardımlarla faaliyetlerini sürdüren ve bütçesi belirsiz bir kurum olmasının, uzun vadeli projelere girmesine engel olduğunu ifade etmiştir. Bu bağlamda bir örgüt halini alırsa faaliyetlerinde daha bağımsız ve kalkınmakta olan ülkelere uzun vadeli, büyük ölçekli yardımlarda bulunacak yapıya kavuşacaktır.¹³¹ Keza örgüt olarak daha güçlü bir yaptırım gücü elde eder. Siyasi anlamda güçlü bir UNEP, tüm ilgililere daha fazla yaptırım gücüne sahip olur. Her ne şekilde olursa olsun, UNEP örgüt halini alırsa bu kalkınmakta olan ülkelerin daha fazla katılımı ve problemlerine daha fazla eğilmeye imkân kılar.¹³²

Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki, UNEP'in bir programdan bir örgüte nasıl dönüşeceği hususu, sanıldığı kadar güç değildir. Zira Ticaret ve Tarifeler Üzerine Genel Andlaşma (GATT) örneğine bakılırsa, kurumun nasıl Dünya Ticaret Örgütü'ne dönüştüğü iyi bir örnek olacaktır. Bu elbette ki kısa sürede olacak bir dönüşüm değildir,¹³³ ancak Dünya Ticaret Örgütü'nün günümüzdeki güçlü politik yapısı da dikkate alındığında UNEP'in bir örgüt halini alması halinde ne kadar etkin olacağı da açıktır. Bir diğer dönüşüm örneğini de FARR, Dünya Sağlık Örgütü'nün kuruluşuna benzer bir biçimde olabileceğini belirtmiştir.¹³⁴

UNEP'in dönüşümü ise iki şekilde olabilir. İlk model, UNEP'in hızlı bir şekilde tamamen yenilenip bağımsız yeni bir yapıya kavuşmasını öngörür iken, ikinci model mevcut yapısının ve kurumlarının korunarak adım adım dönüşümünü öngören yavaş değişim modelidir.¹³⁵ Hızlı değişimde tamamen yeni bir örgüt kurulurken; yavaş değişimde bütçe iyileştirmeleri, mali kaynaklarının artırılması gibi faaliyetler zaman içerisinde gerçekleşecektir.

UNEP'in bir uluslararası örgüt haline getirilmesinde bir diğer alternatif UNEP, GEF ve çevreye ilişkin uluslararası andlaşmaların özel sekretaryalarından oluşacak bir şemsiye örgüt olabilir. Bu şekilde, çevreye ilişkin

¹³¹ OHLENDORF, s. 29.

¹³² OHLENDORF, s. 26.

¹³³ WTO: *Understanding the WTO: (çevrimiçi)* http://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/fact5_e.htm, 19.04.2013.

¹³⁴ FARR, s. 517. Dünya Sağlık Örgütü ile yapılan ayrıntılı bir karşılaştırma için bkz: Karen Tylor FARR; *A New Global Environmental Organization*, Georgia Journal of International and Comparative Law, Vol. 28, 1999-2000, s. 493-525.

¹³⁵ HIERLMEIER, s. 793.

politikaların yönetimi tek elden, kapsamlı ve etkili bir biçimde yapılabilir. ¹³⁶ Ancak, UNEP'in GEF üzerindeki kısıtlı etkisi ele alındığında, yeni kurulacak bir örgütün diğer kuruluşların ya da GEF'in değil, bizzat UNEP'in idaresi altında olması gerekliliği oldukça önemlidir.

UNEP'in şu hali ile yeterli olduğuna dair karşı görüş; UNEP'in en önemli işlevinin katalizörlük ve bilgi sağlayıcı rolü olduğu ve bu görevi layıkıyla yerine getirdiği şeklindedir. ¹³⁷ Ayrıca, UNEP'in yeni bir uluslararası örgüt kurularak bertaraf edilmesinin de, UNEP'in başarısız kabul edilmesi anlamına geleceği, ancak tam aksine UNEP'in oldukça başarılı olduğu ve büyük ölçüde göz ardı edilen bir mevzu olarak; UNEP'in çevre sorununu küresel bir mesele haline getirdiği dile getirilmiştir. ¹³⁸ 1972 yılında Stockholm'de toplanan ve UNEP'in kurulmasına ön ayak olan delegelerin, UNEP'in bu ölçüde gelişmesini ve önemli bir rol oynayacağını tahmin bile edemeyecekleri aşikârdır. ¹³⁹ NAJAM, UNEP'in kaynaklarının, çalışanlarının ve gücünün artırılması gerektiğini, bunun için bir uluslararası örgüt haline değil de, BM çatısında bir uzmanlık kuruluşuna dönüştürülmesinin yeterli olacağı şeklinde görüş ifade eder. ¹⁴⁰ Bu bağlamda BM uzmanlık kuruluşlarının da uluslararası örgütler gibi uluslararası hukuk kişiliğine sahip olduğu unutulmamalıdır. ¹⁴¹ NAJAM, UNEP'in eğer tüm çevre sorunlarının çözüm merkezi olacak bir örgüt halini alırsa, bunu karşılamaktan uzak olacağını; sürdürülebilir kalkınma, biyoçeşitlilik, iklim değişikliği gibi tüm çevre sorunlarının tek merkezde çözümlenmesinin mümkün olmayacağını belirtir. ¹⁴² IVANOVA ise, UNEP'in BM çatısı altında yeni bir örgüte ya da BM içerisinde uzman kuruluşa dönüştürülmesinin herhangi bir yarar sağlamayacağını ve yaşanan olumsuzlukların devam edeceğini iddia eder. ¹⁴³

BIRNIE vd., UNEP'in bir örgüt halini almasında yarar olmadığını savunur. UNEP'in bir örgüt halini almasının bir fayda getirmeyeceğini, şu hali ile uluslararası andlaşma akdetmede etkin bir işlevi olduğunu, uluslararası

¹³⁶ STEINER, s. 13.

¹³⁷ STRUTHERS, s. 283.

¹³⁸ NAJAM, s. 374.

¹³⁹ NAJAM, s. 375.

¹⁴⁰ NAJAM, s. 377.

¹⁴¹ BROWNLIE, s. 678.

¹⁴² NAJAM, s. 379.

¹⁴³ IVANOVA, s. 277-280.

andlaşmaların uygulanmasında daha güçlü bir UNEP kurumunun bir fark yaratmayacağını, zira andlaşmaların kendi sekreteraryalarının zaten doğası gereği bu yetki ile donatıldığını ifade etmiştir.¹⁴⁴ NAJAM ise bir örgüt çatısı altında toplanınca zengin Devletlerin bu yeni oluşuma neden bir anda önemli mali katkıda bulunacağını beklendiğini sormuş, Devletlerin UNEP'e yardım konusundaki isteksizliğinin yeni bir örgüt ile giderilmesinin mümkün olmayacağını savunmuştur.¹⁴⁵

Stockholm Bildirisi ve UNEP'in kurulduğu dönem incelenirse, dikkat edilmesi gereken husus, Stockholm Bildirisi'nin sadece çevreye ilişkin ilkelerden oluştuğudur. Günümüzde çevrenin çevre-kalkınma dengesinde ele alındığı görülür.¹⁴⁶ Bu noktada UNEP'in 1970'lerden günümüze değişen şartlar ile kalkınma ile çevre arasında kurulacak dengeye ilişkin ürettiği politikaların önemi de dikkatlerden kaçmamalıdır. Her ne şekilde olursa olsun mali olarak güçlü ve kararlarında bağımsız olan bir UNEP; uluslararası hukuk alanında daha güçlü olacak, BM'nin ya da mali katkıda bulunan Devletlerin etkisinde kalmadan daha etkili bir çevre yönetimi yapacaktır. Zaten tüm yapısal dezavantajlara karşı UNEP; uluslararası andlaşmaların akdedilmesinde, kalkınmakta olan Devletlere çevre politikaları oluşturmada yardımcı olmakta, bölgesel izleme programları ile çevreye ilişkin veri toplamada vazgeçilmez bir niteliğe sahip olmuştur.¹⁴⁷

UNEP'in yenilenmesi üzerine tüm yukarıdaki farklı görüşlerin üzerine belki de en iyi cevap Rio+20 Konferansı'nda verilmiştir.

V. Rio+20 Kararları ve Beklentiler

UNEP'in yenilenmesi hususunda yakın geçmişte yaşanan gelişmeler oldukça önemlidir. 2012 yılında 1992 Rio Konferansı'nın 20. yıldönümünde düzenlenen Rio+20: BM Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı'nda¹⁴⁸ UNEP ile alakalı oldukça önemli kararlar alınmıştır. Toplantı sonuç bildirisi olan "Rio+20: İstedığımız Gelecek Bildirisi" ile UNEP'in küresel çevre alanında

¹⁴⁴ BIRNIE vd., s. 70-71.

¹⁴⁵ NAJAM, s. 372.

¹⁴⁶ HIERELMEIER, s. 774.

¹⁴⁷ HIERELMEIER, s. 787.

¹⁴⁸ Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı (Rio+20), 20-22 Haziran 2012.

otorite olduğu teyit edilmiş, daha sonraki Genel Kurul toplantısında UNEP'in güçlendirilerek yenilenmesi hususu kararlaştırılmıştır. UNEP'e üyeliğin evrensel temsile dayanması gerektiği ve mali kaynaklarının artırılarak daha güvenli, istikrarlı, yeterli ve artan bir gelire sahip olması gerektiği ifade edilmiştir.¹⁴⁹ Ayrıca BM sistemi içerisinde UNEP'in sesinin yükseltilmesi ve otoritesinin güçlendirilmesi gerektiği de vurgulanmıştır. Ancak bir program olarak devam edip de nasıl daha otoriter bir yapı olabileceği de kendi içerisinde soru işaretleri ortaya çıkarmaktadır. Bu noktada Genel Kurul'da Rio'da alınan kararların ne kadarının uygulanabileceği önemlidir.

Rio toplantısından sonra ilk icraat, BM Genel Kurulu Kararı ile UNEP'de Yönetim Konseyi temsilinin 58 Devletin üyeliğinden oluşan kısıtlı yapısının değiştirilerek üyeliğin evrenselleşmesi ve tüm BM üyesi Devletlerin katılımının sağlanmasıdır.¹⁵⁰ Ayrıca BM Genel Kurulu Kararı ile Yönetim Konseyi'nin ismi BM Çevre Meclisi olarak değiştirilmiştir.¹⁵¹ Ancak bu isim değişikliği yapısal olarak herhangi bir etki doğurmayacak ve Yönetim Konseyi, Çevre Meclisi adıyla faaliyetlerine aynı şekilde devam edecektir. Ayrıca bir diğer önemli adım da önümüzdeki dönem için BM genel bütçesindeki payının ciddi oranda artırılmasıdır.¹⁵² Bu oldukça önemli bir adım olup yeniliklerin devam edeceğinin sinyallerini BM Genel Sekreteri Ban Ki Moon, 18 Şubat 2013 tarihli 27. Yönetim Konseyi toplantısına iletmiştir.¹⁵³

Tüm bunlardan çıkartabileceğimiz sonuç şudur ki; BM Genel Kurulu kararları ile UNEP yavaşça yenilenecek ve güçlendirilecektir, ancak Genel Kurul'un bu yenilemede UNEP'in bir program olarak devam ettirilmesinden yana olduğu da açıktır. Bu da, imkânları ne kadar arttırılırsa arttırılsın, UNEP'in bağımsızlığının istenilen düzeyde olamayacağı sonucunu doğuracaktır.

¹⁴⁹ A/RES/66/288, para. 88.

¹⁵⁰ A/RES/67/213 4(b).

¹⁵¹ A/RES/67/784.

¹⁵² UNEP/GC.27/13.

¹⁵³ The Secretary-General Message To 27th Session Of The Unep Governing Council and Global Ministerial Environment Forum, Nairobi, 18 Şubat 2013, unep.org (*çevrimiçi*) http://www.unep.org/GC/GC27/Docs/Ban_Ki-moon_GC_18_feb_2013.pdf, 08.06.2013.

Sonuç

Çalışmamızda UNEP'in tarihçesi, yapısı ve BM içerisindeki rolü incelenmiş, UNEP'in günümüzde bir program olarak etkinliği ve yeterliliği üzerindeki tartışmalara değinilerek çeşitli sonuçlara varılmıştır. Bunlardan en önemlisi, uluslararası çevre hukukunun 1970'lerden günümüze müthiş bir gelişim gösterdiği ve UNEP'in bu gelişimde önemli katkıları olduğu şeklindedir. Ancak tartışılan soru, UNEP'in BM'ye bağlı bir yardımcı organ olarak kısıtlı bütçe ile günümüzde kendisine verilen görevi yerine getirme kabiliyetidir. Bu noktada UNEP'in yetki alanı genişletilirken bu yetkiyi kullanacak kaynaklarının arttırılmadığı görülmektedir. UNEP'in yenilenmesinin gerekliliği, uluslararası toplumda etraflıca kabul görmüş bir tezdır. Ancak bu yenilenmenin nasıl olması gerektiğine dair görüşler farklılaşmaktadır. Bizim görüşümüze göre, UNEP'in günümüze kadar katkıları dikkate alınmayıp tamamen yeni bir örgüt kurulması, UNEP'in geçmiş başarı ve tecrübelerinin göz ardı edilmesi anlamına gelecektir. Elbette, günümüzde bir program olarak yetersiz olmasının BM Genel Kurulu'nca kabul edilerek, gerekli iyileştirme faaliyetlerine başlanması ve harekete geçilmesi de dikkate değerdir. Görüşümüz, bu adımların yeterli görülmemesi ve UNEP'in bir program olarak değil, otoritesinin güçlendirilerek, en azından BM çatısı altında bir uzmanlık kuruluşu haline getirilmesi ile mali olarak daha bağımsız, kararlarında daha etkili ve faaliyetlerinde daha etkin olacağı yönündedir.

Kaynakça

- BACON, T. C.; *The Role of The United Nations Environment Program (UNEP) in the Development of International Environmental Law*, The Canadian Yearbook of International Law, 1974, s. 255-266.
- BIRNIE, Patricia; BOYLE, Alan; REDGWELL, Catherine; *International Law and the Environment*, Third Edition, Oxford University Press, New York, 2009.
- BROWNLIE, Ian; *Principles of Public International Law*, Seventh Edition, Oxford University Press, New York, 2008.
- CHAMBERS, Bradnee W.; *From Environmental to Sustainable Development Governance: Thirty Years of Coordination Within the United Nations*, Reforming International Environmental Governance, Ed. By Bradnee W. Chambers & Jessica F. Green, United Nations Press, New York, 2005, s. 13-39.
- DESAI, Bharat H.; *Institutionalizing International Environmental Law*, Transnational Publishers, Ardsley NY, 2004.
- DESAI, Bharat H.; *Quest for a UN Specialised Agency for the Environment*, The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs, Vol. 101(2), 2012: Special Issue: Environmental Governance: Securing Our Common Wealth, s. 1-13.
- DURU, Bülent; *Dünya Bankası, GEF ve Küresel Çevre Sorunları*, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 58-2, s. 79-95.
- ENCYCLOPEDIA OF BUSINESS ETHICS AND SOCIETY, *UNEP*, 2008, Sage Publications.
- ENCYCLOPEDIA OF GEOGRAPHY, *UNEP*, Sage Publications, 2010.
- FARR, Karen Tylor; *A New Global Environmental Organization*, Georgia Journal of International and Comparative Law, Vol. 28, 1999-2000, s. 493-525.
- HIERLMEIER, Jodie; *UNEP: Retrospect and Prospect - Options for Reforming the Global Environmental Governance Regime*, Georgetown International Environmental Law Review, Vol. 14, 2001-2002, s. 767-805.
- HEIMER, Matthew; *The UN Environment Programme: Thinking Globally, Retreating Locally*, Yale Human Rights & Development Law Journal, Vol. 1, 1998, s. 129-136.

- IVANOVA, Maria; *Understanding UNEP: Myths and Realities in Global Environmental Governance*, 2006, ProQuest Dissertations and Theses, (çevrimiçi) proquest.com 10.05.2013.
- KISS, Alexander; SHELTON, Dinah; *Guide to International Environmental Law*, Leiden Netherlands, Martinus Nijhoff Publishers, 2007.
- KOCH, Philippe; PERREZ, Franz Xaver; *International Environmental Governance: The Strive Towards a Comprehensive, Coherent, Effective and Efficient Environmental Regime*, Colorado Journal of International Environmental Law and Policy, Vol. 6, 2005, s. 1-25.
- LOUKA, Elli; *International Environmental Law: Fairness, Effectiveness and World Order*, Cambridge University Press, United States, 2006.
- MURPHY, Sean; *Principles of International Law*, Thomson-West, United States, 2006.
- NAGAI, Masa; *UNEP Factsheet: Environmental Governance*, (çevrimiçi) unep.org, 15.05.2013.
- NAJAM, Adil; *The Case Against a New Environmental Organization*, Global Governance Vol. 9, 2003, s. 367-384.
- OHLENDORF, Nils Meyer; *Would a United Nations Environment Organization Help to Achieve the Millennium Development Goals?*, Review of European, Comparative & International Environmental Law, Vol. 15 (1), 2006, s. 23-29.
- PETSONK, Carol Annette; *The Role of The United Nations Environment Programme (Unep) in the Development of International Environmental Law*, American University International Law Review, Vol. 5, 1989-1990, s. 351-392.
- SAND, Peter H.; *Lessons Learned in Global Environmental Governance*, Boston College Environmental Affairs Law Review, Vol. 18(2), s. 213-277.
- SANDS, Philippe; *Principles of International Environmental Law*, Cambridge University Press, United States, 2003.
- STEINER, Achim; *Focusing on the Good or the Bad: What Can International Environmental Law Do to Accelerate the Transition Towards a Green Economy?*, American University International Law Review, Vol. 25, No. 5, 2010, s. 834-875.

STRUTHERS, David; *The United Nations Environment Program After a Decade: The Nairobi Session of a Special Character*, May 1981, Denver Journal of International Law and Policy, Vol. 12, 1982-1983, s. 269-284.

UNITED NATIONS ENVIRONMENT PROGRAMME ENVIRONMENTAL LAW UNIT; RUMEL-BULSKA, Iwona vd.; *Summary of UNEP Activities on Environmental Law in 1989*, Colorado Journal of International Environmental Law & Policy, 1990, s. 147-157.

WAKEFIELD, Penny; *Is UNEP still a good investment?*, Environment: Science and Policy for Sustainable Development, Vol. 24, No. 4, May 1982, s. 7-38.

ZAHEDI, Kaveh; *UNEP Factsheet: Climate Change, (çevrimiçi)* www.unep.org, 15.04.2013.

Birleşmiş Milletler Belgeleri

Bildiriler:

A/Conf.48/14/Rev. 1: *Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment*, Stockholm, Haziran 1972.

A/Conf.151/26/Rev. 1: *Rio Declaration on Environment and Development*, Rio De Janeiro, 12 Ağustos 1992.

Genel Kurul Kararları:

A/RES/2997 (XXVII), 15 Aralık 1972.

A/RES/3004 (XXVII), 15 Aralık 1972.

A/RES/3436 (XXX), 9 Aralık 1975.

A/RES/43/53, 6 Aralık 1988.

A/RES/53/242, 10 Ağustos 1999.

A/RES/66/288, 11 Eylül 2012, “Rio+20: The Future We Want.”

A/RES/67/213, 31 Temmuz 2012.

A/RES/67/784, 7 Mart 2013.

UNEP Yönetim Konseyi Kararları:

UNEP/GC/31, 11 Şubat 1975.

UNEP/GC.14/30, 17 Haziran 1987.

UNEP/GC.19/34, *Nairobi Declaration on the Role and Mandate of the United Nations Environment Programme*, 7 Şubat 1997.

UNEP/GCSS.VI., *Malmö Ministerial Declaration*, 31 Mayıs 2000.

UNEP/GCSS.VII/2, 27 Aralık 2001.

UNEP/GCSS.X/8, 6 Aralık 2007.

UNEP/GC.25/INF/15, *Montevideo Programme IV*, 27 Ekim 2008.

UNEP/GCSS.XI/L.6, *Nusa Dua Declaration*, 2010.

UNEP/GC.27/13, 28 Kasım 2012.

İnternet Kaynakları

Basel.int

ProQuest.com

Pnuma.org

Thegef.org

Un.org

Unep.org

Wto.org